

Si vols citar aquesta pàgina...

Actualitat literària sobre Joanot Martorell a LletreA, la literatura catalana a internet (Universitat Oberta de Catalunya)

< <https://lletra.uoc.edu/ca/autor/joanot-martorell> >

Joanot Martorell

Joanot Martorell

Víctor Labrado

La decadència dels Martorell

Joanot Martorell devia nàixer al voltant del 1410, al si d'una família de la petita noblesa que acabava de traslladar-se a València des de Gandia, on l'avi Guillem Martorell havia ocupat càrrecs importants a la cort ducal, per establir-se definitivament a la capital del regne. Fill de Francesc Martorell i de Damiata Abelló, que van tenir cinc fills –Galceran, Jaume, Jofré, el mateix Joanot i Guillem– i tres filles –Isabel, Aldonça i Damiata–, el futur autor del *Tirant* encara va conèixer, en la primera infantesa, els darrers temps d'esplendor de la família.

Gandia, aprox. 1413 - València, 1468. Escriptor medieval

A partir del Compromís de Casp i el canvi de dinastia, el 1412, els Martorell van entrar en un procés de decadència econòmica que no van saber aturar i que, a la mort del pare, Francesc Martorell, l'any 1435, es va accelerar per acabar al cap de pocs anys en la ruïna i, en el cas de Joanot, en la misèria més absoluta. Per alguna raó desconeguda, Joanot, que no era el primogènit, va ser instituït hereu i va presidir, per tant, com a cap de la família, la desfeta dels Martorell.

El trasllat de residència de Gandia a València, al voltant del 1400, obeeix a un canvi de posició de la família, encara ascendent: si fins aleshores l'avi Guillem havia sigut un personatge important a la cort ducal, ara ho esdevenia a la cort reial com a receptor de tots els drets del regne de València, amb Martí l'Humà. El pare, Francesc, encara va ocupar algun càrrec d'un cert relleu en temps d'Alfons el Magnànim –uixer d'armes a la cort, batle i alcaid al castell de Cullera, i fins i tot jurat i conseller a la ciutat València (1412-1414).

Poc després de la mort del pare, Joanot es va veure embolicat un afer escandalós contra el cavaller Joan de Monpalau, que, havent promès matrimoni a la seva germana Damiata, no havia complit la paraula donada, després de *deshonrar-la*. Joanot el va desafiar *a tota ultrança*, encara que el combat, després de complicades gestions, no es va dur a terme mai. L'episodi és interessant perquè en les lletres de batalla trameses per Martorell a Monpalau el veiem expressant-se i comportant-se segons les regles de la cavalleria, encara en gran mesura vigents. D'altra banda, Martorell va viatjar a la cort anglesa (1438-1439) i va convèncer el mateix rei Enric VI que acceptés proporcionar un camp neutral i fer de jutge per a la seva batalla cos a cos amb el cavaller Monpalau. Aquest viatge tindria una importància literària. El coneixement de la cort anglesa i la probable lectura que allí va fer del *Guy de Warwick* –relat anglonormand sobre les gestes de l'heroi així anomenat– pesarien en la concepció del *Tirant*. Aquella obra va atraure poderosament l'atenció de Martorell. De primer li va inspirar el *Guillem de Varoic*, que amb un altre escrit d'atribució menys clara, el *Flor de cavalleria*, és un dels pocs textos literaris seus conservats, a banda del *Tirant*.

El viatge a Anglaterra no va contribuir gens a millorar la situació econòmica dels Martorell. Per fer front a les despeses que li va ocasionar, Joanot va haver de contraure nous deutes. A la tornada de Londres, per tal de casar la germana Isabel –amb el poeta *Ausiàs March*– li va haver de cedir, com a garantia del dot, una gran part de la Vall de Xaló, possessió feudal dels Martorell, que no tornaria mai

Si vols citar aquesta pàgina...

Actualitat literària sobre Joanot Martorell a LletrA, la literatura catalana a internet (Universitat Oberta de Catalunya)

< <https://lletra.uoc.edu/ca/autor/joanot-martorell> >

a les seves mans. L'any 1444 hauria de vendre Murta i Benibrafim, el castell i la Vall de Xaló a Gonçalbo d'Íxer, comanador de Montalbà, per l'orde de Santiago, i a la seva muller, Agnès de Portugal, els quals aprofitant-se de la situació tan precària dels Martorell van acabar apropiant-se de tot el seu patrimoni. Joanot finalment hi reaccionaria amb violència, desafiant el comanador. Hi intervindria el mateix Alfons el Magnànim ordenant empresonar el seu germà, Galceran Martorell. Al *Tirant*, el ridícul paper que fan dos cavallers de ficció, els germans Kirieleison i Tomàs de Muntalbà, és una clara al·lusió a aquell episodi lamentable, que es va arrossegar fins al 1450.

Martí Joan de Galba i Joanot Martorell

Perdut el patrimoni familiar, la posició de Joanot era com més va més desesperada. Entre el 1440 i el 1450 el van empresonar per diversos delictes, el més greu dels quals va ser l'assalt a uns mercaders castellans a Xiva, l'any 1449. Les dificultats econòmiques que patiria al final de la vida, quan redactava el *Tirant*, entre el 1460 i el 1464, acabarien fins i tot condicionant el concepte d'autoria que tenim de l'obra.

En la primera edició del *Tirant lo Blanc* (València, 1490) hi ha una clara contradicció entre la dedicatòria que encapçala el llibre i el colofó que el tanca. En la primera, Martorell hi afirma haver-lo traduït «no solament de llengua anglesa en portoguesa, mas encara de portoguesa en vulgar valenciana» –afirmació que no cal prendre en sentit literal, ja que el recurs de presentar una obra pròpia com a traducció formava part, ben sovint, del joc de ficció proposat per l'autor–, per acabar declarant: «E perquè en la present obra altre no puixa ésser increpat si defalliment algú trobat hi serà, jo, Joanot Martorell, cavaller, sols vull portar lo càrrec e no altre ab mi, com per mi sols sia estada ventilada.»

Aquestes paraules només es poden interpretar en el sentit que l'autor hi reclama un dret exclusiu d'autoria sobre el llibre. En canvi, al colofó hi llegim: «Ací feneix lo llibre del valerós e estrenu cavaller Tirant lo Blanc, príncep e cèsar de l'Imperi Grec de Contestinoble, lo qual fon traduït d'anglès en llengua portoguesa, e après en vulgar llengua valenciana, per lo magnífic e virtuós cavaller mossèn Joanot Martorell, lo qual, per mort sua, no en pogué acabar de traduir sinó les tres parts. La quarta part, que és la fi del llibre, és estada traduïda, a pregàries de la noble senyora dona Isabel de Lloris, per lo magnífic cavaller mossèn Martí Joan de Galba; e si defalt hi serà trobat, vol sia atribuït a la sua ignorància.»

Sobre aquesta contradicció entre l'autoritat exclusiva –segons la dedicatòria– i l'autoritat compartida amb Galba –segons el colofó– s'ha discutit llargament. Aquestes afirmacions podrien ser compatibles, fins a un cert punt, perquè certament Martorell podria haver deixat un original acabat abans de morir, però també, en els vint-i-cinc anys transcorreguts entre la mort de Martorell i la impressió del llibre, algú com ara Martí Joan de Galba hauria pogut manipular el text en major o menor profunditat. Per fer més gran la confusió, el *Tirant* tampoc s'estructura en quatre parts.

L'embolic es va originar en les condicions de precarietat econòmica en què vivia Joanot Martorell quan redactava el llibre. Fins a una data relativament recent no hi havia notícia de la relació que hi va haver entre ell i Galba. El 24 d'abril del 1465, recentment traspassat Joanot, el seu germà Galceran Martorell presentava una demanda davant el governador del regne de València contra Martí Joan de Galba reclamant-li un llibre «apellat Tirant lo Blanc» que havia estat propietat del seu difunt germà. Si Galceran el reclamava per cobrar-se una part dels 154.446 sous i 6 diners que, segons ell, el difunt li devia, Galba respondria que el llibre el «té en penyora per cent reals» –probablement d'argent, equivalents a uns 150 sous– que li havia prestat i es negaria a retre'l perquè, a banda que el

Si vols citar aquesta pàgina...

Actualitat literària sobre Joanot Martorell a LletRA, la literatura catalana a internet (Universitat Oberta de Catalunya)

< <https://lletra.uoc.edu/ca/autor/joanot-martorell> >

considera «de poca valor, e no val los dits cent reals que són estats mutuats o prestats sobre aquell», han passat catorze o quinze mesos des que el difunt Joanot li l'havia empenyorat amb pacte «que si dins un any no pagava lo dit mossèn Joan Martorell, lo dit llibre fos del dit Martí Joan». I per reblar la seva argumentació, Martí Joan afirma que «lo dit mossèn Joanot passava moltes necessitats e lo dit en Martí Joan li prestava diners sovent, la qual cosa no és ignorada per lo dit mossèn Galceran», el germà que pretenia recuperar el llibre.

La sentència d'aquest plet no s'ha conservat, però devia donar la raó a Martí Joan de Galba. Sembla que l'original del *Tirant* va restar en el seu poder, fins que vint-i-cinc anys després el va fer imprimir. Era un home culte, propietari d'una bona biblioteca, i devia ser conscient del valor literari del llibre que de tan estranya manera havia acabat a les seves mans. Val a dir que Galba va morir l'abril del 1490, pocs mesos abans d'acabar-se d'estampar el *Tirant*, el novembre del mateix any. Per tant, d'una banda, podria no haver tingut cap responsabilitat en la redacció del colofó, que tanta confusió ha creat. D'altra banda, pel fet de no haver rectificat el text de la dedicatòria, tan clar pel que fa a l'atribució del llibre, ens hauríem d'inclinar a creure que el mateix Galba reconeixia Martorell com a únic autor de l'obra.

La novel·la cavalleresca

Per diferenciar-la de les novel·les artúriques franceses i dels llibres de cavalleries castellans, Martí de Riquer defineix com a novel·la cavalleresca, gènere que inclouria tant el *Curial e Güelfa* com el *Tirant lo Blanc*, un tipus de narracions que «manquen d'elements meravellosos, tenen uns protagonistes molt forts i molt valents, però això sempre dintre d'una mesura humana, s'esdevenen en terres conegudes i perfectament localitzables, en un temps pròxim i en un ambient immediat», a diferència de les primeres, que es caracteritzen precisament «per la presència d'elements meravellosos i inversemblants (dracs, endriacs, serpents, nans, gegants desmesurats, edificis fets per art de màgia, exageradíssima força física dels cavallers, capaços de desfer, ells sols, exèrcits sencers, ambient de misteri i de fetilleria, etc.), per situar l'acció en terres llunyanes i exòtiques i en un remotíssim passat».

Dins el mateix gènere, segons Riquer, «hi ha, en francès, un bon nombre de novel·les cavalleresques del tipus del *Curial* i del *Tirant*, encara que molt inferiors, quant al valor literari, a les dues catalanes». I en cita dos exemples: *Le petit Jehan de Saintré*, d'Antoine de la Sale (1456), i el *Roman de Jehan de Paris* (...), d'autor anònim.

El *Tirant*, doncs, tant pel que fa a les condicions d'espai i de temps com a les característiques dels personatges i la versemblança de l'acció narrativa, recull els trets de la novel·la cavalleresca. Les «terres conegudes i perfectament localitzables» en què discorre l'acció són Anglaterra; en menor mesura França, amb la Bretanya, les illes de Rodes i Sicília; l'imperi de Constantinoble; el regne de Tremissèn, al nord d'Àfrica, i la Mediterrània en general. El «temps pròxim» hi ve suggerit, sobretot, per l'amenaça de les tropes turques sobre Constantinoble i l'illa de Rodes. Si la capital de l'imperi no havia sucumbit a l'embat turc fins al 1453 –poc més de sis anys abans que Martorell comencés a redactar el *Tirant*– l'illa, defensada pels cavallers de Sant Joan, havia resistit un setge l'any 1444 i encara en resistiria un altre, el 1480, que òbviament Martorell no va poder conèixer, i no cauria en mans dels turcs fins al 1522. La gesta de l'heroi, Tirant, s'explica precisament a resoldre el problema polític i militar més greu que patia, en temps de Martorell, l'Europa cristiana: salvar Constantinoble i aturar l'expansió turca.

La «mesura humana» dels protagonistes és una característica que ja celebrava el *Quijote*: «aquí comen los caballeros, y duermen y mueren en sus camas, y hacen testamento antes de su muerte,

Si vols citar aquesta pàgina...

Actualitat literària sobre Joanot Martorell a LletrA, la literatura catalana a internet (Universitat Oberta de Catalunya)

< <https://lletra.uoc.edu/ca/autor/joanot-martorell> >

con estas cosas de que todos los demás libros deste género carecen», va fer dir Miguel de Cervantes al capellà encarregat de cremar la biblioteca del protagonista, al capítol sisè de la novel·la. I pel que fa a la versemblança, tota l'acció narrativa del *Tirant* es desenvolupa dins els límits del que actualment considerem racionalment possible, llevat d'un parell d'excepcions: l'episodi meravellós viscut pel cavaller Espèrcius, que desencanta una princesa en forma de drac a l'illa del Lango (cap. 410) i un sol miracle (cap. 340), en què, després d'una batalla, en la gran estesa de cadàvers, els cossos dels cristians van aparèixer «mirant devers lo cel ab les mans juntes, no llançant de si neguna mala olor», mentre que els enemics hi apareixien «mirant a terra e pudien com a cans».

La trajectòria del *Tirant*

Acabat el període de circulació del text manuscrit, sobre el qual sabem ben poca cosa, la primera edició del *Tirant lo Blanc*, feta a València el 1490, va fer sens dubte una certa fortuna entre el públic lector més immediat, com es pot assegurar per diversos motius. D'aquesta edició ja se'n va fer un tiratge molt considerable per a l'època –715 exemplars–, i se'n va haver de fer molt aviat, el 1497, una altra –de 300 exemplars–, a Barcelona. Si la rapidesa amb què es va fer la segona edició ja suggereix el gran èxit de públic, també disposem d'un parell de documents en aquest mateix sentit que podem qualificar d'excepcionals, perquè no són freqüents els testimonis d'aquesta mena per a una obra medieval.

Així, d'una banda, Jaume Gassull a *Lo somni de Joan Joan* (1496) en una animada escena entre unes dames valencianes, fa dir a una d'elles, adreçant-se a una altra perquè li resolgui un dubte de cultura literària:

–Digau, senyora:

i vós que sou gran oradora

i gran legista,

que al·legau tant lo *Psalmista*

e lo *Tirant*,

perquè esta i io estam altercant,

digau-nos, com

lo déu d'amor ha nom de nom?

La interpel·lada no es considerarà prou competent per a respondre i li n'assenyalarà una altra de més autoritat:

–Diga-us-ho ella,

Que del senyor mossèn Corella

l·lig los més dies

Si vols citar aquesta pàgina...

Actualitat literària sobre Joanot Martorell a LletRA, la literatura catalana a internet (Universitat Oberta de Catalunya)

< <https://lletra.uoc.edu/ca/autor/joanot-martorell> >

totes les seues poesies.

El *Tirant*, doncs, devia ocupar un lloc de privilegi entre les preferències del públic femení valencià, al costat del *Llibre dels Salms* i dels versos de [Joan Roís de Corella](#). Si aquest testimoni de Gassull és molt conegut, no ho és tant un altre en el mateix sentit, igual d'eloqüent o més, i ben dramàtic, procedent dels arxius de la Inquisició. Diu Jordi Ventura que en el procés contra diversos membres de la família Vives (1500), acusats de judaïtzar i mantenir una sinagoga clandestina, «una parenta de Miquel Vives –cosí de l'humanista–, Violant Dolceta, per dissimular davant dels altres, li demanà que li deixés el *Tirant*. Era el nom que utilitzava per al “llibre de les profecies”». Angelina Garcia transcriu el fragment del procés en què un dels acusats es veu forçat a descriure l'escena: «estant un vespre en la casa del dit Miquel Vives», amb el qual es reunien ell i un altre per escoltar-lo llegir e declarar sobre les profecies, valent-se d'un llibre que era propietat d'un tal Boïl, hi va arribar una dona que «dix al dit Vives: dóna'm el *Tirant*, que estic de pressa». Miquel Vives, efectivament, «li donà lo dit llibre de les Profecies», sens dubte el mateix exemplar que utilitzava per a fer la lliçó als dos deixebles. I el declarant, estranyat, li va preguntar: «qui és aquesta dona?», a la qual cosa Vives va respondre que «era una parenta sua que havia de nom Violant Dolceta».

Si els conversos de València, doncs, per camuflar el seu tràfic de llibres prohibits, perillósíssim, feien veure que entre ells només es passaven el *Tirant*, convençuts que així no despertarien sospites, és perquè devia ser un llibre de circulació molt corrent entre el públic lector valencià, a les darreries del segle XV.

Sens dubte, conseqüència d'aquest èxit és la traducció castellana del *Tirant* feta a Valladolid (1511) per Diego de Gumiel, impressor que havia intervingut abans en l'edició de Barcelona. Encara que sembla segura l'existència d'una traducció italiana anterior (feta al voltant del 1501), l'única avui coneguda és la de Lelio de Manfredi (Venècia, 1538), que aconseguí un èxit molt notable (fou reeditada el 1566 i el 1611) i que probablement va servir per a la traducció francesa, deguda a un traductor anònim, de la qual es coneixen quatre edicions (1737?, 1740?, 1775, 1787), les dues primeres sense data. Val a dir que totes aquestes traduccions, no sols silenciaven el nom de Joanot Martorell, sinó que eren presentades al públic, segons diu Rafael Alemany, «de manera que els lectors respectius de l'època no podien saber si es tractava de traduccions, com en efecte ho eren, o de textos originals».

El silenci i l'oblit ofegarien, durant un llarg temps, no sols el nom de l'autor, sinó també la mateixa obra. En els països de llengua catalana, malgrat l'èxit inicial, el rastre del *Tirant* es perd ja en el segle XVI, i no n'hi hauria una tercera edició, de la mà de [Marià Aguiló](#), fins a primeries del segle XX: la va iniciar el 1873, la va deixar inacabada en morir i no es va completar fins al 1905. Entre la segona i tercera edició, doncs, en la llengua original, havien passat més de quatre segles.

Pel que fa a l'accidentada trajectòria del *Tirant*, al silenci i a l'oblit que el van marcar, és ben sorprenent i il·lustratiu un curiós comentari de [Josep Pla](#) sobre la tsarina Caterina II i un important estudiós de la seva figura històrica, Basilius von Bilbassof. Reporta Pla que:

«Caterina la Gran diu a les seves *Memòries* que el primer llibre que llegí fou el *Tirant lo Blanc*. La famosa emperadriu de Rússia afirma, en efecte, taxativament: “La meua primera lectura ha estat *Tirant lo Blanc*».

Un erudit eslau, Bilbassof, autor del millor llibre que es coneix sobre la Messalina de la Cort del Nord, no arribà mai a comprendre què dimoni era aquest llibre. La seva obra és feta amb molt cura sobre

Si vols citar aquesta pàgina...

Actualitat literària sobre Joanot Martorell a LletrA, la literatura catalana a internet (Universitat Oberta de Catalunya)

< <https://lletra.uoc.edu/ca/autor/joanot-martorell> >

documents gairebé sempre inèdits, però quan arriba a haver d'explicar què és el *Tirant lo Blanc* diu que sospita que el títol d'aquest llibre té molta relació amb un ocell que es troba a Amèrica i que és anomenat pels naturalistes *Tirannus albus*.

Pobre Joanot Martorell! –exclama Pla, entre escandalitzat i divertit. Una lectora important que tingué –una lectora capaç d'immortalitzar un llibre– li serveix per a rebaixar-lo fins a l'extrem que el seu heroi, que de simple cavaller arribà a asseure's al tron de Constatinoble, pugui ésser confós amb una mena de lloro o cacatua americana.»

En matèria de silenci i oblit, doncs, no és pot demanar més.

Copyright del text © 2014 Víctor Labrado

Tast de textos

text

 WEB: *Tirant lo Blanc* a LletrA

A la pàgina de LletrA dedicada a l'obra hi trobareu estudis, textos i propostes didàctiques sobre la novel·la.

<https://lletra.uoc.edu/ca/obra/tirant-lo-blanc-1490>

 WEB: Joanot Martorell a Google Books

<https://lletra.uoc.eduhttps://www.google.com/search?tbm=bks&q=inauthor%3Ajoanot+martorell>

Biobibliografia

Biografia

 WEB: A la Viquipèdia

Biografia, obra i enllaços sobre l'autor al web de l'enciclopèdia lliure.

https://lletra.uoc.eduhttps://ca.wikipedia.org/wiki/Joanot_Martorell

Bibliografia

 WEB: Què hi ha a la Biblioteca de Catalunya

http://cataleg.bnc.cat/search*cat/?searchtype=a&searcharg=Martorell%2C+Joanot&sortdropdown=-&searchscope=13&searchscope2=13

 WEB: Què hi ha a les biblioteques universitàries catalanes (CCUC)

http://ccuc.cbuc.cat/search*cat/a?SEARCH=Martorell%2C+Joanot&sortdropdown=-&searchscope=23

 WEB: Què hi ha a les biblioteques públiques

http://argus.biblioteques.gencat.cat/iii/encore/search/C__SMartorell%2C%20Joanot__Orightresult__U1?lang=cat&suite=pearl

Si vols citar aquesta pàgina...

Actualitat literària sobre Joanot Martorell a LletrA, la literatura catalana a internet (Universitat Oberta de Catalunya)

< <https://lletra.uoc.edu/ca/autor/joanot-martorell> >

 WEB: Articles de l'autor (Traces)

http://traces.uab.cat/search?ln=ca&p=Joanot+Martorell&f=author&action_search=Cerca&c=Traces+%3A+base+de+dades+de+llengua+i+literatura+catalanes&sf=&so=d&rm=&rg=10&sc=1&of=hb

 WEB: Articles sobre l'autor (Traces)

http://traces.uab.cat/search?ln=ca&p=Joanot+Martorell&f=keyword&action_search=Cerca&c=Traces+%3A+base+de+dades+de+llengua+i+literatura+catalanes&sf=&so=d&rm=&rg=10&sc=1&of=hb

 WEB: Joanot Martorell a WorldCat

Informació bibliogràfica a la xarxa de biblioteques gestionada per l'OCLC (Online Computer Library Center, Inc.)

http://www.worldcat.org/search?q=%22joanot+martorell%22&dblist=638&fq=ap%3A%22martorell%2C+joanot%22&qt=facet_ap%3A

Comentaris sobre l'autor

Crítica

 WEB: Pàgina de l'AELC

Biografia, publicacions i altres materials.

<http://www.escriptors.cat/autors/martorell/>

 WEB: L'autor a la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives

Amb molt material sobre l'autor i la seva obra *Tirant lo Blanc*: estudis, fonoteca, textos, enllaços, etc.

<http://www.lluisvives.com/portal/tirant/>

 WEB: Joanot Martorell traduït

Biografia, comentaris sobre l'obra, bibliografia i una selecció de fragments de *Tirant lo Blanc*. A Visat (PEN Català).

<http://www.visat.cat/traduuccions-literatura-catalana/cat/autor/29/joanot-martorell.html>
